

I. Leidse ondernemers over de coronacrisis

In april 2020 heeft het Crisisteam Economie¹ een vragenlijst uitgezet onder Leidse ondernemers. De ondernemers zijn per brief en via de diverse digitale kanalen op de vragenlijst geattendeerd. In totaal hebben 437 ondernemers de enquête ingevuld. 430 in het Nederlands en 7 in het Engels. In deze rapportage staan de uitkomsten van de enquête.

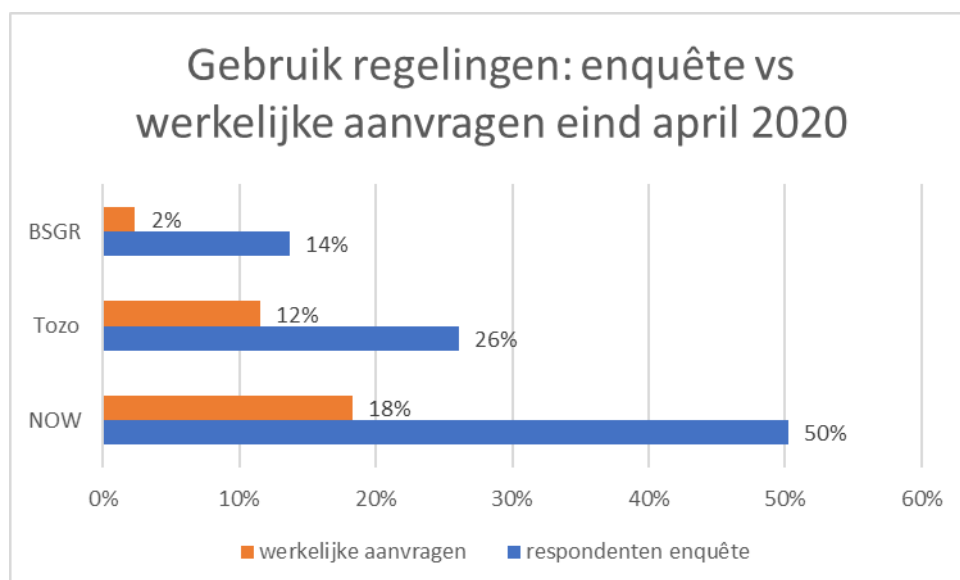
In dit eerste gedeelte wordt ingegaan op de representativiteit van de uitkomsten en de analyse van de open vragen. In deel II. van de rapportage is de cijfermatige analyse van de respons te vinden.

Representativiteit

De enquête was uitgezet onder ruim 11.000 ondernemers en bedrijven die staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. De 437 respondenten vertegenwoordigen 4% van de Leidse ondernemers. Veruit de meeste branches zijn goed vertegenwoordigd; een paar branches zijn licht oververtegenwoordigd, zoals Horeca, Zakelijke Dienstverlening, en ICT, Media en Communicatie. De Bouwsector is juist ondervertegenwoordigd onder de respondenten.

Als gekeken wordt naar het aantal werknemers in het bedrijf is de respons gelijk verdeeld over de categorieën, van zzp'er tot aan bedrijven met meer dan 100 werknemers in dienst.

Bedrijven uit de binnenstad en het stationsgebied hebben relatief meer gereageerd dan bedrijven uit de rest van de stad. Van de respondenten had 46% een bedrijf in de binnenstad of het stationsgebied, terwijl volgens Leiden in Cijfers in dit gebied 25% van de bedrijven in Leiden gevestigd is.

¹ Het Crisisteam Economie bestaat uit afgevaardigden van: Ondernemend Leiden, Hoteloverleg, Bedrijvig Leiden, Centrummanagement Leiden, VNO-NCW Bedrijfsleven Rijnland, KHN-Leiden, Gemeente Leiden, Leiden Marketing, Ondernemersfonds Leiden, Leiden Bio Science Park, Vastgoed Binnenstad Leiden en BV Leiden

Het aantal respondenten dat aangaf een beroep te gaan doen op NOW, Tozo en uitstel van betaling bij de BSGR was veel hoger dan er eind april geregistreerd was aan aanvragen bij de betreffende instanties. Dit kan gedeeltelijk verklaard worden doordat ondernemers wel van plan waren de aanvraag te doen, maar dit nog niet hadden gedaan (De vraag luidde: Gaat u een beroep doen op de volgende regelingen). Het lijkt er op dat bedrijven die in april al problemen ondervonden door de coronamaatregelen oververtegenwoordigd zijn onder de respondenten. Dat kan komen doordat deze ondernemers meer dan gemiddeld bereid waren om deel te nemen aan dit onderzoek.

Analyse open vragen

Veel ondernemers (161 van de 437) hebben de moeite genomen om onze open vragen in te vullen en ideeën met ons te delen. De antwoorden bij deze vragen zijn gegroepeerd in een aantal veel voorkomende resultaten.

1. Op welke manier zou de gemeente Leiden u nu beter van dienst kunnen zijn?

Uit de antwoorden op de vraag hoe de gemeente ondernemers beter van dienst kan zijn blijkt dat veel ondernemers die deze vraag hadden ingevuld (55%) vragen hadden over regelingen. Dit komt gedeeltelijk doordat zij door de veelheid aan regelingen niet weten welke op hen van toepassing zijn, zo geven zij aan in de enquête en telefonische toelichting.

Er zijn ook ondernemers die minder digitaal vaardig zijn. De informatiebrief was voor hen behulpzaam. De ondernemers met vragen die hun telefoonnummer hadden gedeeld hebben wij gebeld en doorverwezen naar de juiste instanties.

Specifiek over de TOGS en de Tozo kwamen veel opmerkingen. Ongeveer 40 ondernemers gaven aan dat hun SBI-code toegevoegd zou moeten worden aan de lijst van Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO, de instantie die de TOGS-regeling uitvoert). Dit hebben wij doorgegeven aan onze contactpersoon bij RVO. De uitvoering van de Tozo blijft nog steeds een aandachtspunt, de gemeente Leiden heeft intensief contact met Regionaal Bureau Zelfstandigen (RBZ) om de voortgang te monitoren.

Hoe kan Gemeente Leiden u beter van dienst zijn:		Door Gemeente Leiden ondernomen actie n.a.v. enquête:
21%	Informatievoorziening over landelijke regelingen	Deze ondernemers zijn gebeld en verwezen naar de juiste loketten; doorverwezen naar regelingencheck Coronaloket KvK
18%	Verbeteren uitvoering Tozo	Gemeente Leiden heeft intensief contact met RBZ om de voortgang te monitoren; RBZ heeft 200 extra werknemers ingezet op de uitvoering van de Tozo
14%	Maatregelen om economie te stimuleren	In het Crisisteam Economie werken gemeente en ondernemers nauw samen om maatregelen te nemen zodat ondernemers zo goed mogelijk kunnen ondernemen in de 1,5 meter economie
12%	Steun bij aanpassen TOGS	De SBI codes die ondernemers hebben genoemd zijn doorgegeven bij RVO
11%	Kwijtschelding lokale heffingen	Ondernemers kunnen uitstel van gemeentelijke heffingen aanvragen bij BSGR

9%	Financiële ondersteuning in de vorm van kleine lening / garantstelling	KKC regeling voor kleinere leningen is hier een oplossing voor, deze wordt binnenkort opengesteld door de Rijksoverheid
9%	Bemiddelen bij verhuurder	Het Crisisteam Economie heeft een brief aan de verhuurders gestuurd, bij Ondernemend Leiden staat een modelbrief online om (gedeeltelijke) kwijtschelding aan te vragen
5%	Hulp bij andere regelingen die niet aansluiten of duidelijk zijn	Deze ondernemers zijn gebeld en verwezen naar de juiste loketten
2%	Kwijtschelding huur	Ondernemers die huren bij de gemeente kunnen op individuele basis afspraken maken over een betalingsregeling

Verder werd door 30% van de ondernemers die deze vraag beantwoordden manieren genoemd om de liquiditeit te vergroten, bv. een lening verstrekken, kwijtschelding van gemeentelijke heffingen en bemiddelen bij het vragen van kwijtschelding bij de verhuurder. Voor dit laatste is nu een modelbrief beschikbaar waar ondernemers gebruik van kunnen maken.

Opvallend is dat de ondernemers die behoefte hadden aan een lening niet altijd gebruik maakten van de leningen die op dat moment beschikbaar waren voor ondernemers. Mogelijk dat de nieuwe KKC-regeling: Klein Krediet Corona voor deze ondernemers een uitkomst gaat bieden.

2. Heeft u een idee waarmee u andere ondernemers tijdens de crisis kunt helpen?

Deze vraag is breder uitgelegd dan puur acties die door ondernemers zelf ondernomen kunnen worden. Veel respondenten hebben geantwoord wat 'men' kan doen om ondernemers te helpen in deze periode.

Heeft u een idee waarmee u andere ondernemers tijdens de crisis kunt helpen?	
55%	Lokaal inkopen, lokaal aanbesteden en facturen snel betalen
45%	Netwerken faciliteren om: diensten uit te wisselen; advies te krijgen over bedrijfsvoering en regelingen; en mentale steun bij elkaar te vinden

Zijn er aanvullende uitdagingen voor uw onderneming die niet aan bod zijn gekomen in deze enquête? En kunt u hier hulp bij gebruiken?

Bijna de helft van de (47%) van de respondenten gebruikte deze vraag om nader toe te lichten welke vragen zij hadden over de landelijke regelingen. Verder maakt 37% van de respondenten zich zorgen over de toekomst, over hoe zij hun bedrijf kunnen uitoefenen in een 1,5 meter economie en over de effecten op de omzet in hun branche.

Zijn er aanvullende uitdagingen voor uw onderneming die niet aan bod zijn gekomen in deze enquête?	
47%	Ik weet niet welke regeling op mijn bedrijf van toepassing is
19%	Ik maak mij zorgen over de lange termijn effecten op de omzet in mijn branche
18%	Ik maak mij zorgen over de 1,5 meter economie
5%	Ik ondervind problemen met mijn verhuurder
4%	Ik zoek mogelijkheden om te netwerken

3%	Hoe kan ik omgaan met het productiviteitsverlies doordat werknemers les moeten geven aan hun kinderen
2%	Verbetering van het glasvezelnetwerk in Leiden zou helpen bij het online werken
2%	Meer lokaal aanbesteden
2%	Wij hebben een tekort aan personeel

II. Uitkomsten en cijfermatige analyse van de enquête

In dit gedeelte van de rapportage is de cijfermatige analyse van de respons te vinden. Eerst wordt ingegaan op de impact van de coronacrisis op de ondernemingen van de respondenten. Vervolgens wordt de bekendheid en het gebruik van de regelingen beschreven. In de paragraaf 'Algemene Vragen' zijn de achtergrondkenmerken van de respondenten beschreven. In de laatste paragraaf worden verschillende uitkomsten met elkaar gecombineerd.

Impact coronacrisis

Aan de ondernemers zijn verschillende vragen gesteld om een beeld te krijgen van hoe de coronacrisis hun onderneming beïnvloedt. Hieronder zijn verschillende mogelijk gevolgen van de coronacrisis bekeken: hoe vaak komen ze voor. In de laatste paragraaf zijn de gevolgen uitgesplitst naar achtergrondkenmerk, bijvoorbeeld omvang en branche, zie figuur 20 en 21.

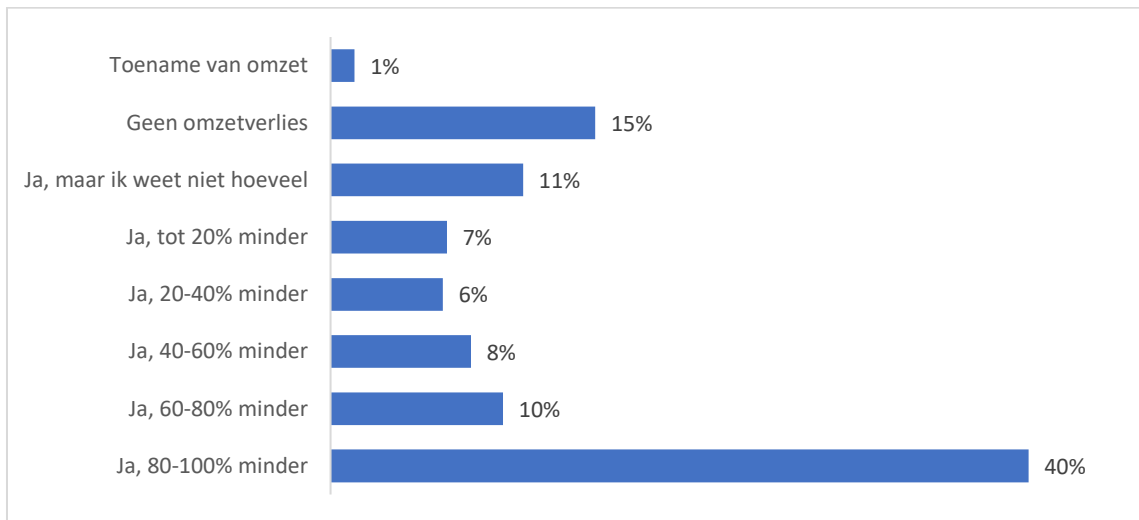
In figuur 1 is te zien dat van 23% van de respondenten de onderneming gesloten was ten tijde van de enquête. 27% draaide gewoon door of had het zelfs drukker dan normaal. De rest ging door met beperkte capaciteit of aangepaste dienstverlening.

1. Is uw onderneming op dit moment open? (meer antwoorden mogelijk)

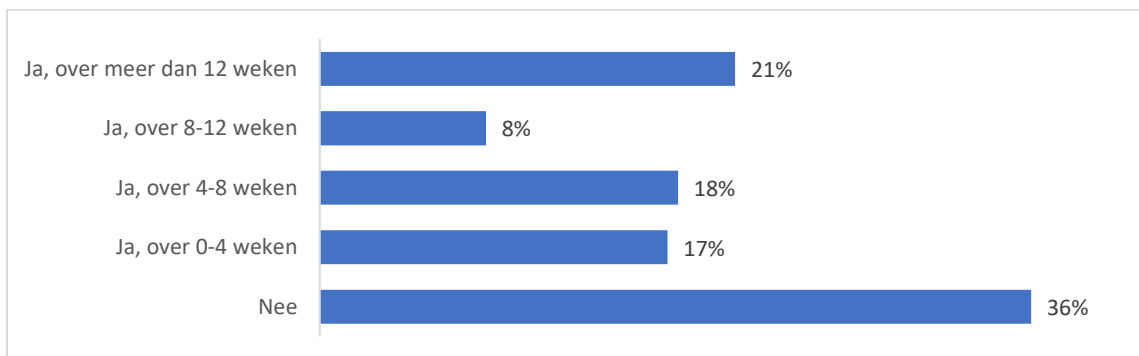
Uit figuur 2 blijkt dat bij 84% van de respondenten sprake is van omzetverlies. Bij 40% is dit wel 80-100% minder dan normaal.

2. Heeft u te maken met omzetverlies door de coronamaatregelen?

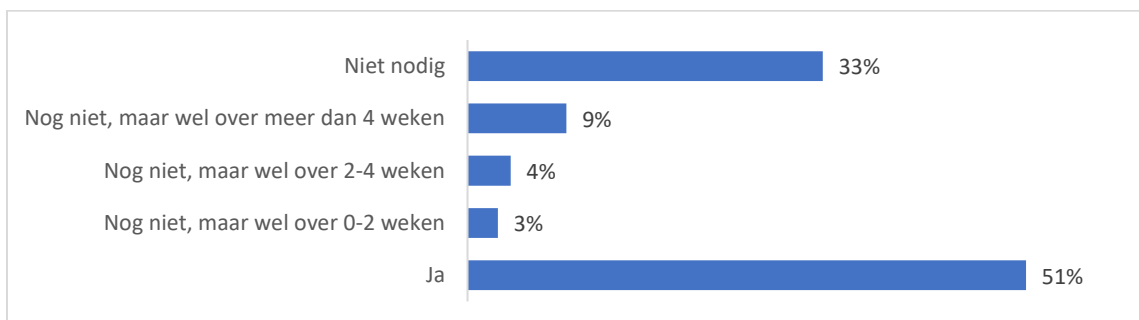
64% van de respondenten verwacht momenteel of in de toekomst te maken te krijgen met een liquiditeitstekort als de coronacrisis aanhoudt (figuur 3).

3. Verwacht u te maken te krijgen met een liquiditeitstekort als de coronacrisis aanhoudt?

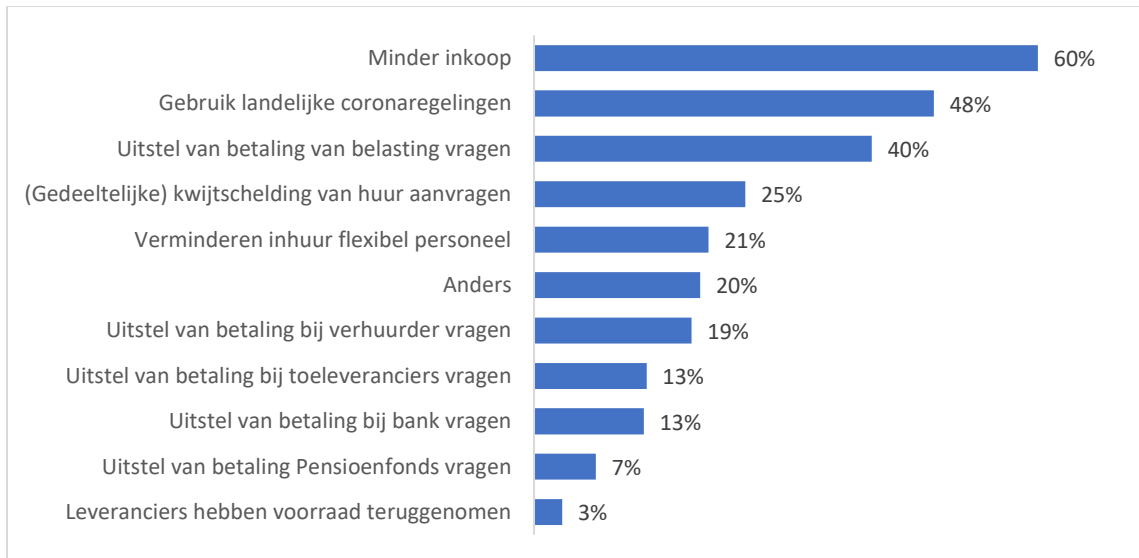
Ruim de helft van de respondenten geeft aan bezig te zijn met kostenbesparingen. 16% verwacht dat in de komende weken te gaan doen. Bij 33% is het niet nodig om kostenbesparingen in te voeren.

4. Bent u bezig met het invoeren van kostenbesparingen?

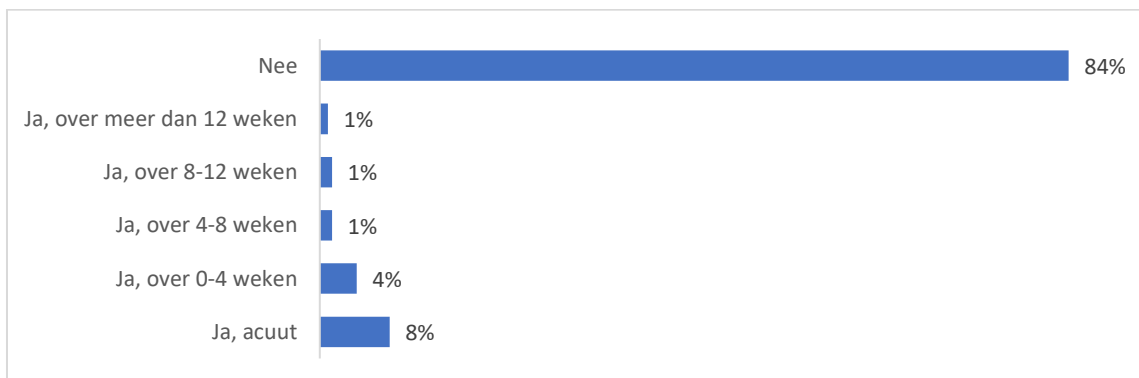
Aan de ondernemers die bij de vorige vraag aangaven kostenbesparingen in te voeren is gevraagd aan welke maatregelen zij denken. De belangrijkste maatregel is 'minder inkoop', gevolgd door 'gebruik landelijke coronaregelingen' (48%) en uitstel van betaling van belasting aanvragen' (40%).

5. Welke maatregelen gaat u nemen om kosten te besparen? (alleen ondernemers die bij de vorige vraag 'Ja' of 'Nog niet' hebben geantwoord)

16% van de respondenten heeft te maken met toeleveringsproblemen, nu (april 2020) of in de komende weken. Verschillende soorten bedrijven hebben in ongeveer dezelfde mate te maken met toeleveringsproblemen.

6. Heeft u te maken met toeleveringsproblemen?

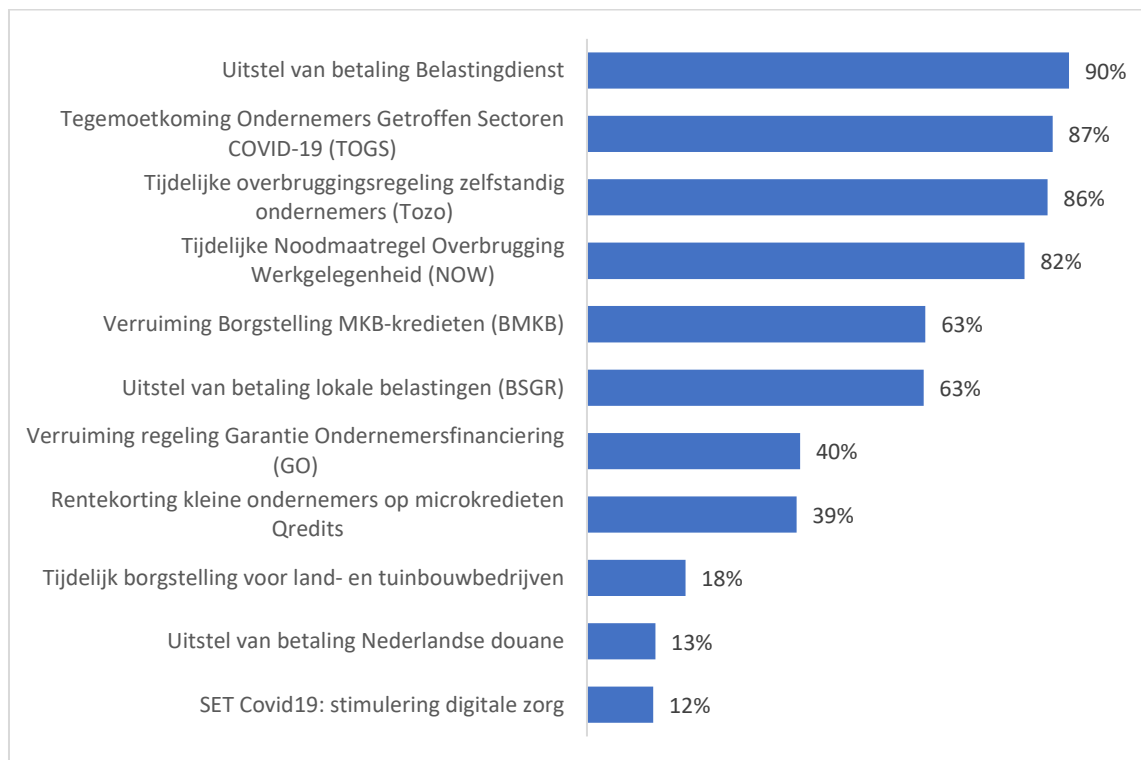

Overheidsondersteuning

De lokale en landelijke overheid bieden verschillende mogelijkheden om ondernemers te ondersteunen in de coronacrisis. Er zijn verschillende vragen gesteld over de bekendheid en het gebruik van de regelingen.

In figuur 7 is de bekendheid te zien van elf regelingen. Van vier regelingen is de bekendheid onder Leidse ondernemers hoger dan 80%: uitstel van betaling aan de Belastingdienst, de TOGS, de Tozo en de NOW. Andere zijn minder bekend en soms ook niet relevant voor iedere ondernemer, maar bestemd voor bepaalde doelgroepen. 27% van de respondenten denkt desgevraagd in aanmerking te komen voor de TOGS: € 4.000 voor direct getroffen ondernemers.

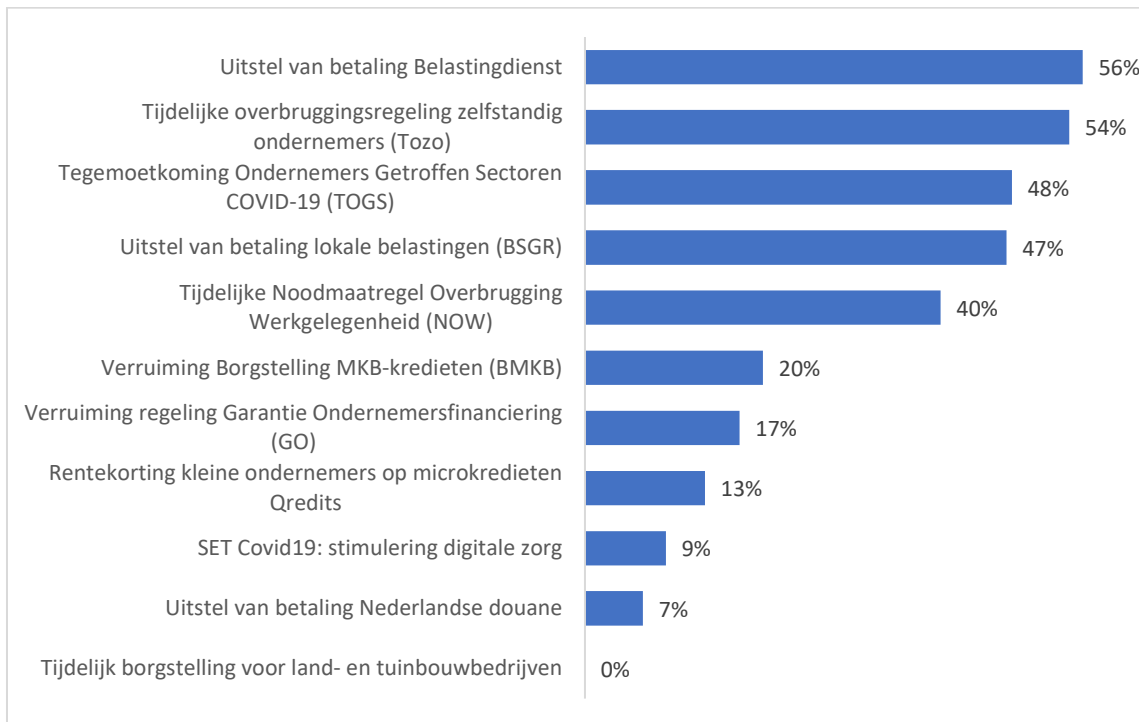
7. Kent u de volgende regelingen?

Aan respondenten die de verschillende regelingen kennen is vervolgens gevraagd of ze er gebruik van gaan maken. In figuur 8 is het percentage te zien dat 'ja' of 'misschien' heeft geantwoord. Voor de duidelijkheid een voorbeeld: van alle respondenten denkt dus 12% (figuur 7) x 9% (figuur 8) = 1% gebruik te gaan maken van de SET Covid-19. Zie ook figuur 22 in de bijlage.

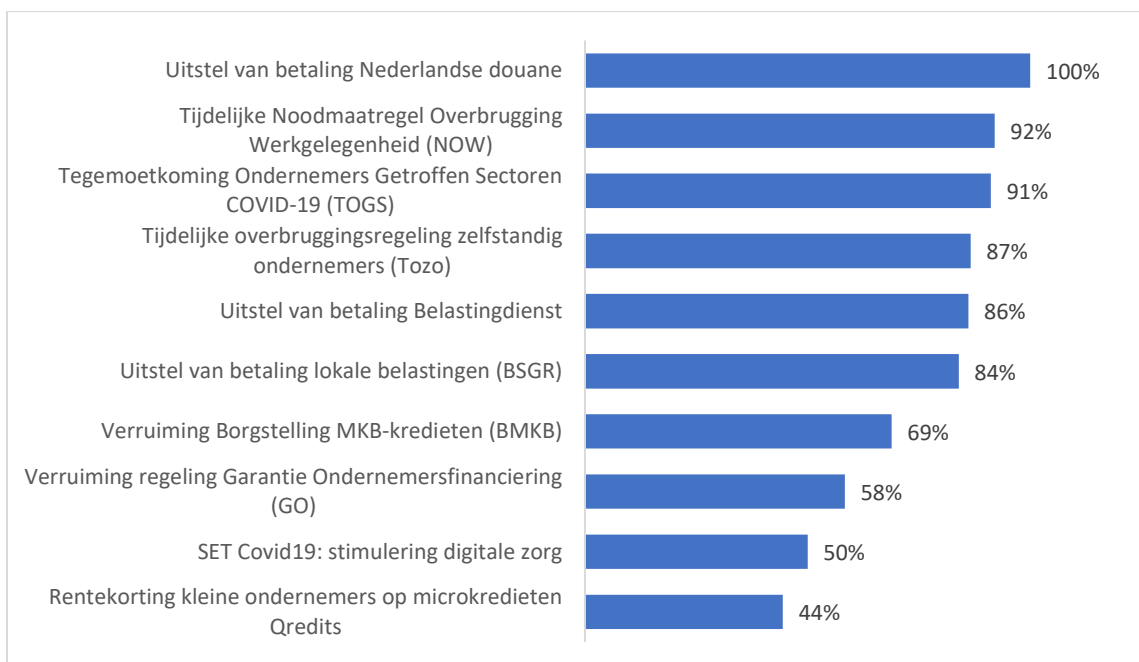
40% denkt gebruik te gaan maken van de NOW, de tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid. Van deze ondernemers zegt 13% dit aan te vragen voor 0-30%, 15% voor 31-60% en 72% voor 61-90%.

8. Gaat u een beroep doen op de volgende regelingen? (% van de ondernemers die de regeling kennen)

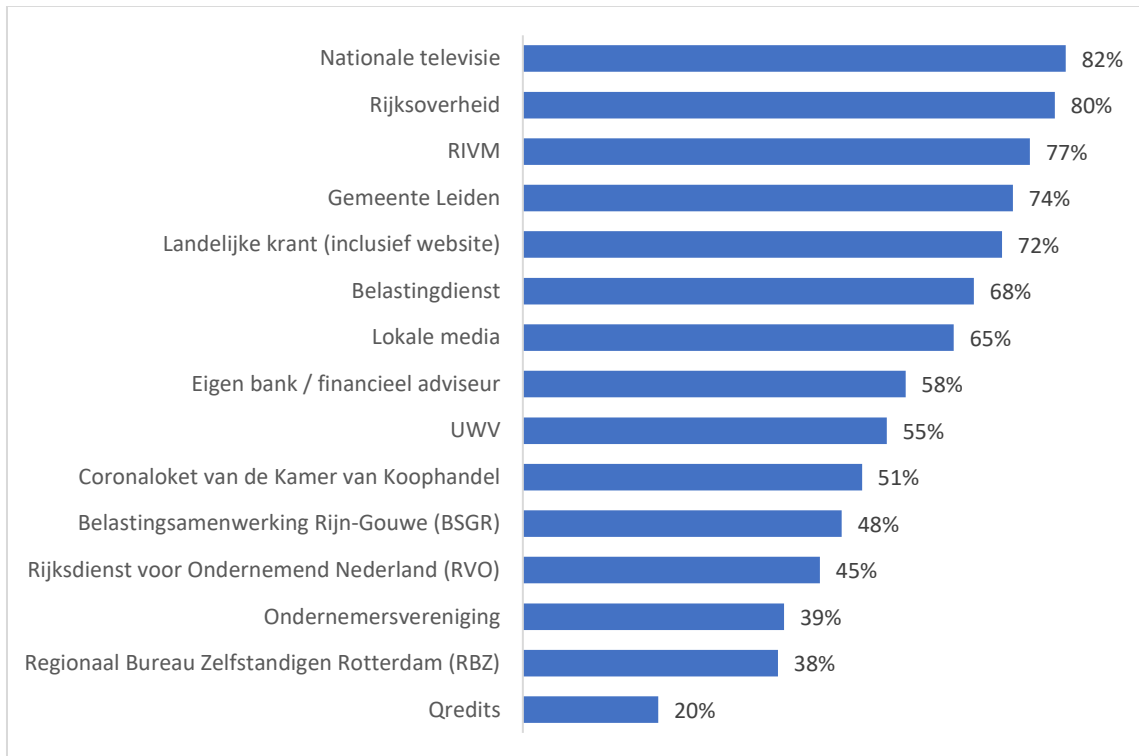
Over het algemeen is het voor de meeste ondernemers wel duidelijk welke stappen zij moeten nemen om een bepaalde regeling aan te vragen. Uit figuur 9 blijkt dat alleen bij de rentekorting op kredieten van Qredits dit voor minder dan de helft duidelijk is.

9. Weet u welke stappen u moet nemen om een beroep te doen op de volgende regelingen? (% van de ondernemers die (mogelijk) een beroep gaan doen op de betreffende regeling)

Welke informatiebronnen gebruiken ondernemers voor informatie over de coronacrisis en met welke instanties hebben ze contact hierover? In figuur 10 is te zien dat de nationale televisie en de rijksoverheid het meest bekend zijn als informatiebron. De gemeente Leiden staat met 74% op de vierde plaats, na het RIVM.

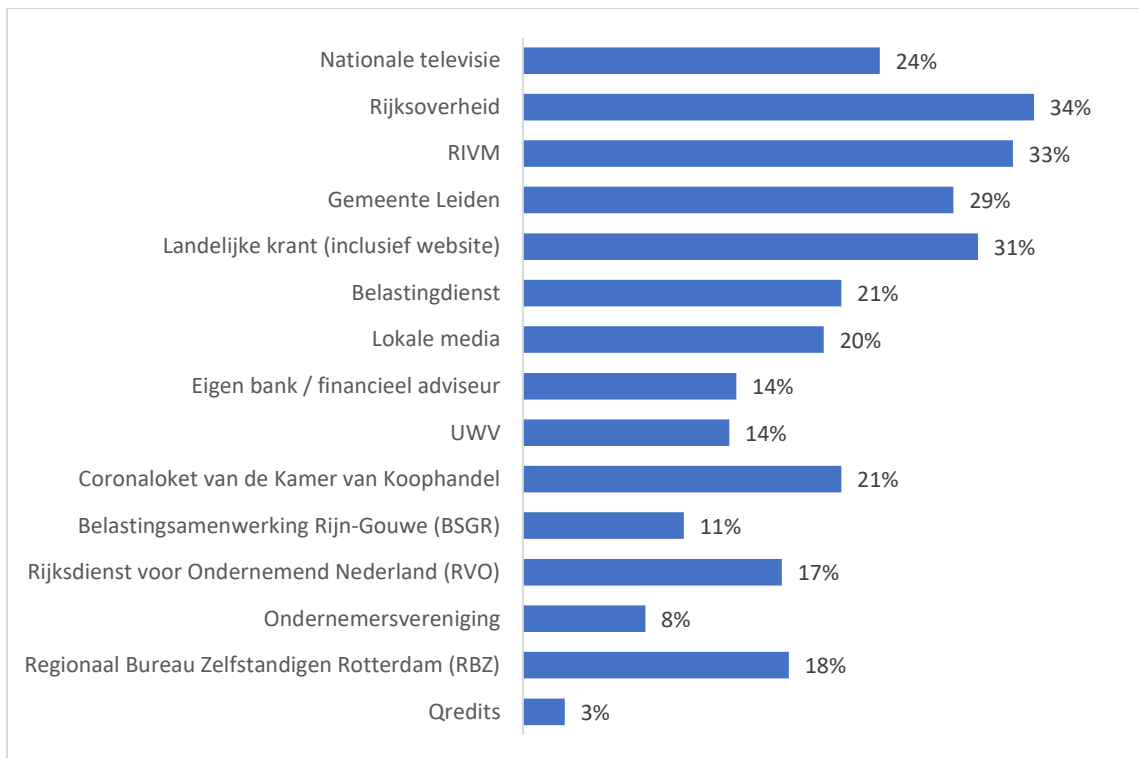
10. Welke informatiebronnen kent u? (meer antwoorden mogelijk)

Er zijn drie vragen gesteld over het gebruik van de informatiebronnen. Hebben de ondernemers de bron geraadpleegd, eventueel online, hebben ze er telefonisch contact mee gehad en/of hebben ze ermee gemaïld of op een andere manier digitaal contact gezocht, bijvoorbeeld door het invullen van een contactformulier? Voor de overzichtelijkheid zijn de informatiebronnen in de figuren 11, 12 en 13 steeds in dezelfde volgorde getoond als in figuur 10 (dus niet van hoog naar laag).

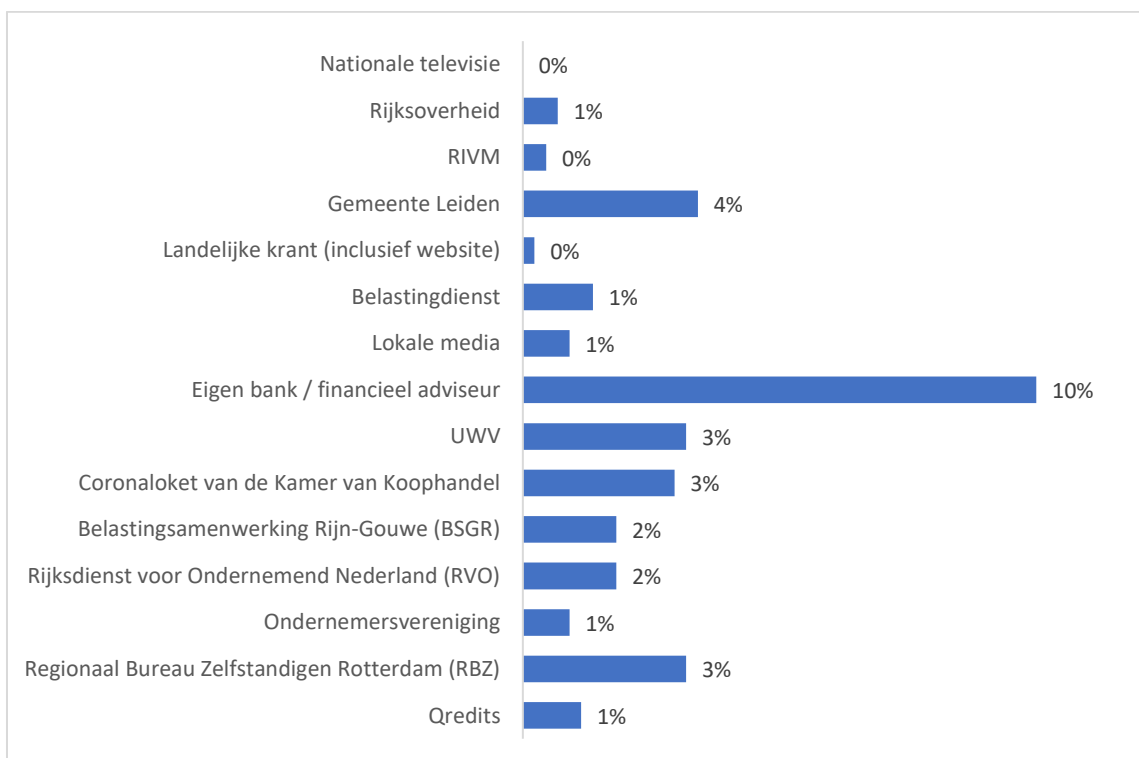
In figuur 11 is te zien dat de Rijksoverheid de meest geraadpleegde bron is voor informatie over de coronacrisis, gevolgd door het RIVM, landelijke kranten en gemeente Leiden.

11. Heeft u onderstaande informatiebronnen (online) geraadpleegd? (% van alle respondenten)

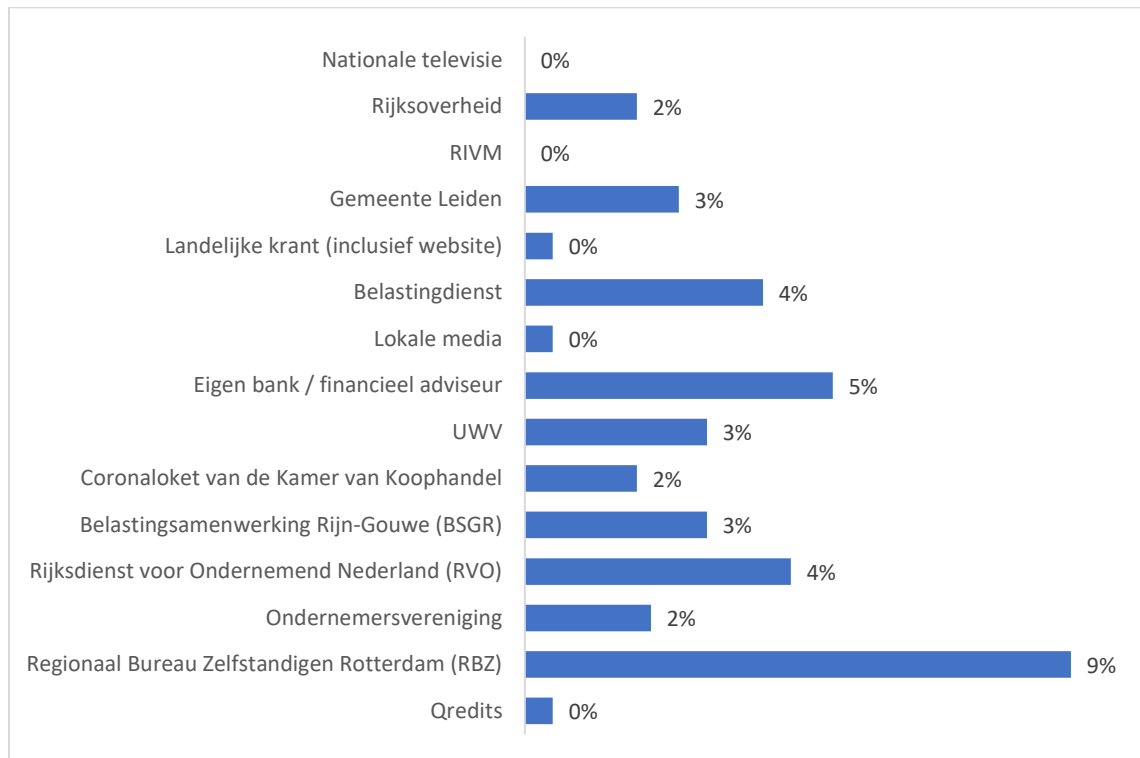
Bij daadwerkelijk contact komen andere informatiebronnen in beeld. De bron waarmee het meest telefonisch contact is geweest is de eigen bank of financieel adviseur (10%), gevolgd door gemeente Leiden (4%) en het Regionaal Bureau Zelfstandigen (3%).

12. Heeft u onderstaande informatiebronnen gebeld? (% van alle respondenten)

Online contact is er het meest geweest met het Regionaal Bureau Zelfstandigen (9%) en met de eigen bank of financieel adviseur (5%).

13. Heeft u met onderstaande bronnen gemaïld of een contactformulier ingestuurd? (% van alle respondenten)

Aansluitend is gevraagd waarmee gemeente Leiden de ondernemer nu beter van dienst zou kunnen zijn. 57% van de respondenten vond dat niet nodig, de andere 43% heeft verschillende zaken aangedragen. In verband met de overzichtelijkheid en, nog belangrijker) met de privacy zijn deze antwoorden niet één op één in deze rapportage opgenomen, maar uiteraard wel bekend bij de gemeente.

In deel I van deze rapportage is een analyse van de antwoorden op de open vragen te vinden. Deze twee vragen waren:

- Heeft u een idee waarmee u andere ondernemers tijdens de crisis kunt helpen?
- Zijn er aanvullende uitdagingen voor uw onderneming die niet aan bod zijn gekomen in deze enquête? En kunt u hier hulp bij gebruiken?

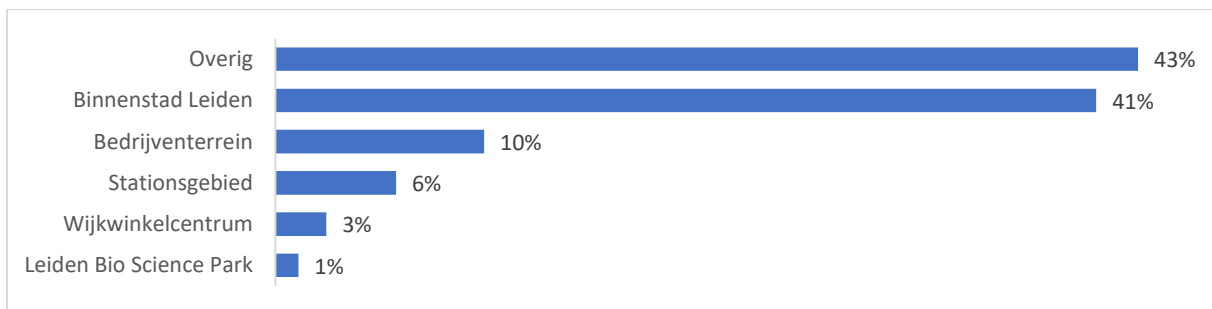
De gemeente en eventueel de partnerorganisaties, zijn inmiddels al begonnen met het nemen van acties op deze suggesties en ideeën.

Algemene vragen

Aan elke respondent is een aantal algemene vragen gesteld over de onderneming. Dit om een beeld te krijgen van de respondenten en te kunnen uitsplitsen naar verschillende typen ondernemingen.

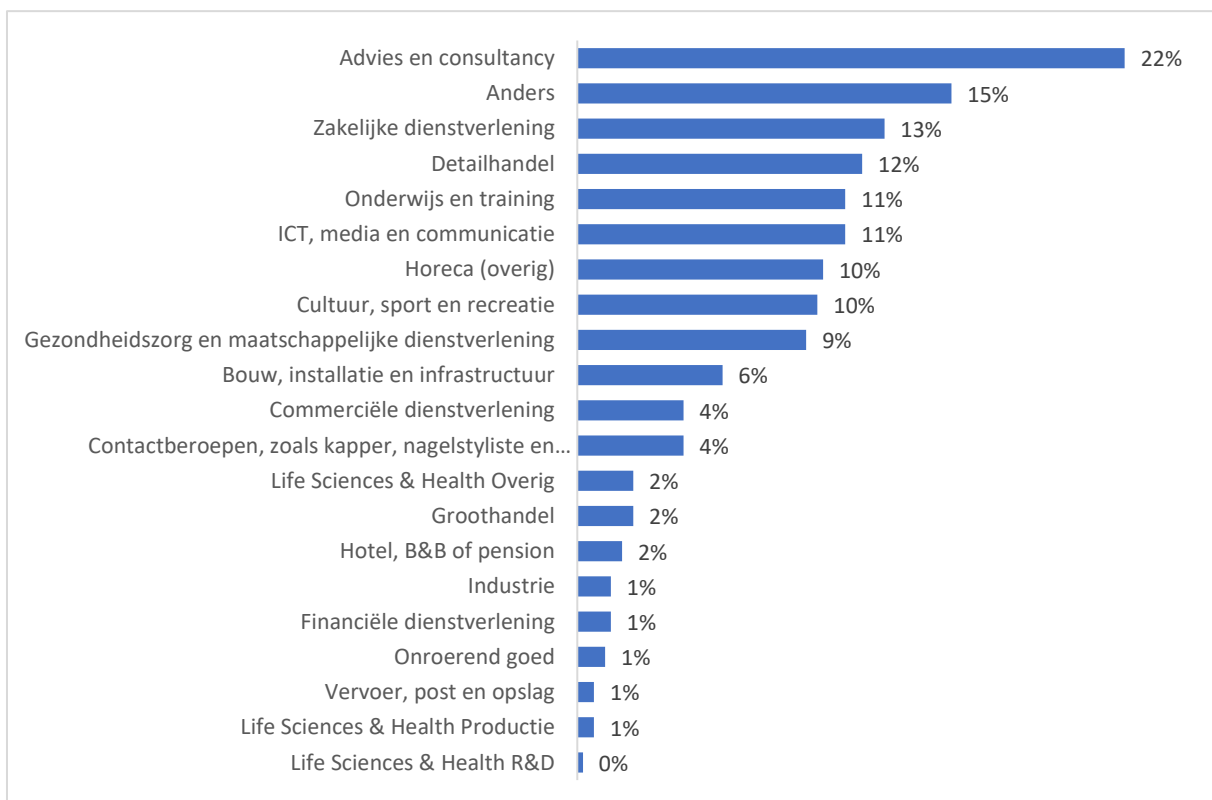
In figuur 14 is aangegeven waar de onderneming van de respondent zich bevindt. Sommige ondernemers hebben meerdere vestigingen, dus daarom kon meer dan één optie worden aangevinkt. 41% van de respondenten heeft een onderneming die is gevestigd in de binnenstad van Leiden en 10% op een bedrijventerrein anders dan het Leiden Bio Science Park.

14. Waar bent u gevestigd? (meer antwoorden mogelijk)

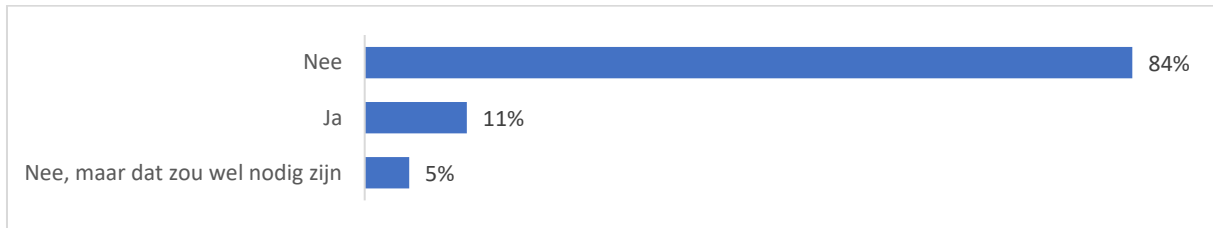
In figuur 15 is aangegeven in welke branches de respondenten actief zijn. De grootste groep betreft 'advies en consultancy' (22%), vervolgens zakelijke dienstverlening (13%) en detailhandel (12%).

15. In welke branche bent u actief? (meer antwoorden mogelijk)

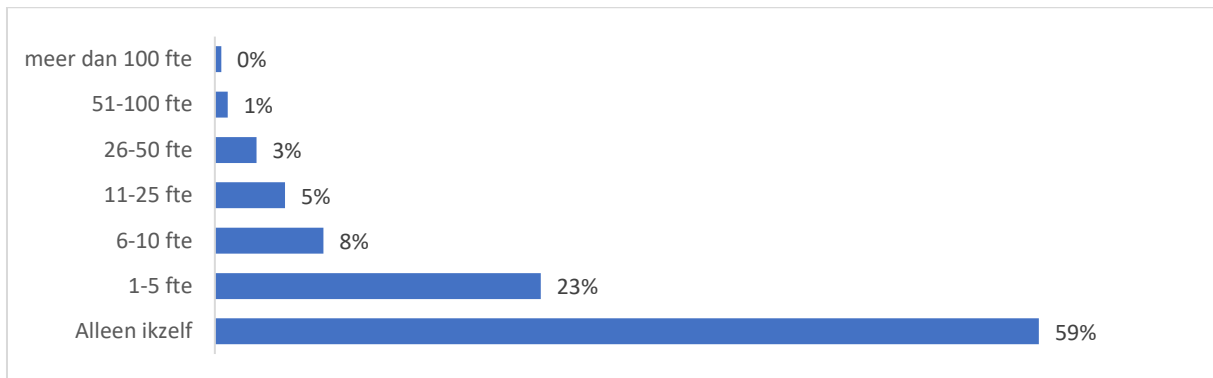
Een ruime meerderheid van de respondenten geeft aan dat de branche waarin zij werkzaam zijn niet is aangemerkt als onderdeel van de vitale sector.

16. Is uw bedrijf aangemerkt als onderdeel van de vitale sector?

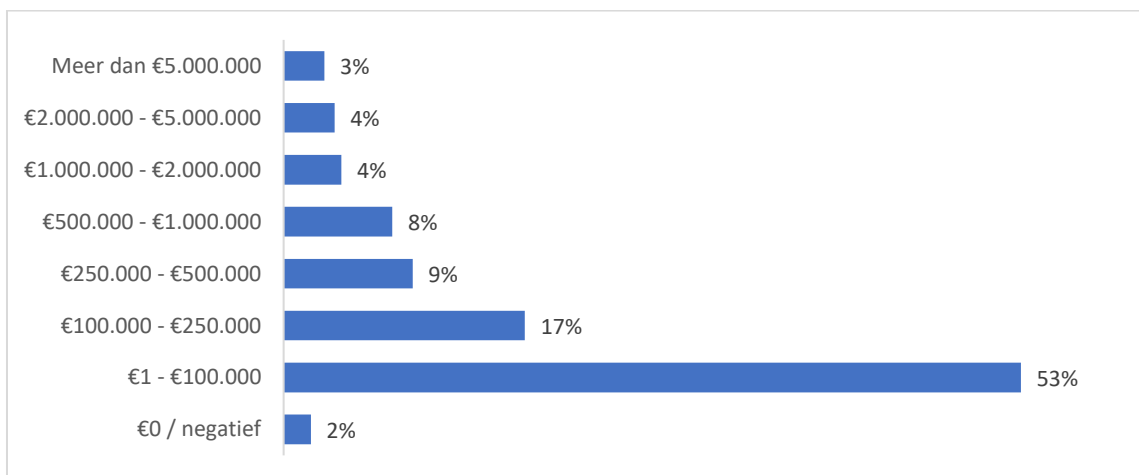
Een meerderheid van de respondenten (59%) heeft een onderneming waarin alleen zichzelf werkzaam zijn. Twee ondernemingen (afgerond 0%) hebben meer dan 100 fte.

17. Hoeveel werknemers (fte) had uw bedrijf in dienst in Leiden voor de coronamaatregelen van kracht waren?

De omzet van de meerderheid van de bedrijven (55%) was in 2019 lager dan een ton.

18. Hoe groot was de omzet van uw bedrijf in 2019?

Uitkomsten naar achtergrondkenmerken

In deze paragraaf worden verschillende uitkomsten met elkaar gecombineerd. In figuur 19 is gekeken naar ondernemingen in de binnenstad of het stationsgebied, naar ondernemingen met 1 werkzame persoon (eenmanszaak) en naar ondernemingen met een omzet van maximaal € 100.000. Er wordt bekeken hoe deze samenhangen met de branches. Omdat de aantallen respondenten per branche te klein zijn, zijn de branches gegroepeerd in drie sectoren.

De publieksgerichte branches (detailhandel, horeca e.d.) zijn meer dan gemiddeld gevestigd in de binnenstad, hebben meer dan gemiddeld meer dan één werkzame persoon en hebben relatief vaak een omzet hoger dan € 100.000. Ondernemingen in de commerciële en niet-commerciële dienstverlening zijn vaak wat kleiner en minder vaak gevestigd in de binnenstad.

19. Achtergrondkenmerken naar sector*

	Publieksgericht	Comm. dvl	Niet-comm. dvl	Totaal
Binnenstad/station	68%	32%	36%	46%
Eenmanszaak	39%	68%	76%	59%
Omzet < €100.000	45%	56%	69%	55%

* De branches zijn gegroepeerd in drie sectoren:

- Publieksgericht (verkoop en diensten aan consumenten o.a. detailhandel, horeca, recreatie en contactberoepen), 36% van de respondenten
- Commerciële dienstverlening (zakelijke dienstverlening vooral aan bedrijven o.a. advies en consultancy, informatie en communicatie), 42% van de respondenten
- Niet- commerciële dienstverlening (o.a. zorg, welzijn en onderwijs), 21% van de respondenten

Het is interessant om te kijken of verschillende typen ondernemingen andere gevolgen van de coronacrisis ondervinden. In figuur 20 is gekeken naar ondernemingen in de binnenstad of het stationsgebied, naar ondernemingen met 1 werkzame persoon (eenmanszaak) en naar ondernemingen met een omzet van maximaal € 100.000. Ook is het totaal erbij gezet, zoals dat al aan de orde geweest in de figuren 1, 2, 3 en 4.

Bij de eenmanszaken en de ondernemingen met een omzet < € 100.000 zijn niet veel verschillen met het gemiddelde (bij een verschil van ongeveer 5-procentpunt spreken we van een statistisch verschil). Alleen blijkt dat bij die twee typen ondernemingen minder vaak kostenmaatregelen worden genomen dan bij grotere ondernemingen.

Bij ondernemingen in de binnenstad en stationsgebied blijkt dat ze vaker dan gemiddeld helemaal dicht zijn (33% ten opzichte van 23%) en dus minder vaak open. Ook hebben ze vaker een groot omzetverlies, een liquiditeitstekort en nemen ze kostenmaatregelen.

20. Gevolgen coronacrisis voor verschillende typen bedrijven

	Binnenstad/station	Eenmanszaak	Omzet < €100.000	Totaal
Onderneming open?				
Helemaal dicht	33%	17%	21%	23%
Beperkt open	49%	54%	51%	50%
Ja	18%	29%	28%	27%
Omzetverlies?				
Geen	10%	20%	20%	17%
Tot 80%	38%	42%	39%	43%
Vanaf 80%	52%	38%	41%	40%
Liquiditeitstekort?				
Ja	72%	58%	61%	64%
Kostenmaatregelen?				
Ja	76%	57%	59%	67%

In figuur 21 zijn dezelfde gevolgen bekeken als in figuur 20, maar nu uitgesplitst naar sector. Het blijkt dat ondernemingen in de publieksgerichte sector vaker helemaal dicht zijn, veel vaker een omzetverlies en liquiditeitstekort hebben en ook vaker kostenmaatregelen nemen. Ondernemingen in de commerciële dienstverlening draaien vaker (maar niet altijd) gewoon door.

21. Gevolgen coronacrisis voor verschillende sectoren

	Publieksgericht	Comm. dvl	Niet-comm. dvl	Totaal
Onderneming open?				
Helemaal dicht	47%	8%	10%	23%
Beperkt open	45%	44%	74%	50%
Ja	8%	48%	16%	27%
Omzetverlies?				
Geen	4%	30%	14%	17%
Tot 80%	30%	49%	53%	43%
Vanaf 80%	66%	21%	33%	40%
Liquiditeitstekort?				
Ja	87%	52%	51%	64%
Kostenmaatregelen?				
Ja	86%	53%	63%	67%

Tot slot is nog een uitsplitsing gemaakt om te kijken wat voor ondernemingen van plan zijn om gebruik te gaan maken van de verschillende regelingen. In Figuur 22 staan de percentages 'Ja' + 'Misschien' per regeling, uitgesplitst naar sector en apart voor eenmanszaken. Zie ook figuur 8 eerder in dit rapport.

Het blijkt dat ondernemingen in de publieksgerichte sector (detailhandel, horeca, contactberoepen e.d.) het vaakst van plan zijn om gebruik te maken van de verschillende regelingen.

22. Gaat u een beroep doen op de volgende regelingen? (% van alle ondernemers)

	Publieks- gericht	Comm. dvl	Niet- comm. dvl	Eenmans- zaak	Totaal
Uitstel van betaling Belastingdienst	58%	37%	48%	36%	46%
Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo)	60%	29%	42%	47%	43%
Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 (TOGS)	71%	16%	25%	24%	38%
Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW)	46%	22%	15%	5%	29%
Uitstel van betaling lokale belastingen (BSGR)	41%	19%	18%	18%	27%
Verruiming Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)	22%	6%	3%	3%	11%
Verruiming regeling Garantie Ondernemersfinanciering (GO)	13%	2%	1%	2%	6%
Rentekorting kleine ondernemers op microkredieten Qredits	8%	3%	1%	3%	5%
Uitstel van betaling Nederlandse douane	1%	2%	0%	1%	1%
SET Covid19: stimulering digitale zorg	0%	1%	4%	1%	1%
Tijdelijk borgstelling voor land- en tuinbouwbedrijven	0%	1%	0%	0%	0%